

І.І.ПАРШИН (Львів)

НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «КОРОЛЬ ДАНИЛО РОМАНОВИЧ 1264–2014»

Постать короля Данила Романовича (1204–1264 рр.) – ключова для дослідження державотворчих процесів на українських землях XIII ст., але окремі факти та події з його життя, суспільно-політичної та релігійної діяльності потребують подальшого аналізу й перегляду. Переосмислення внеску правителя до історичної спадщини Галицько-Волинської держави продемонструвала наукова конференція, що відбулася 24 грудня 2014 р. в Інституті українознавства імені І.Крип'якевича НАН України. Організатором заходу виступив відділ історії середніх віків.

Виступ д-ра архітект. наук, проф. *Миколи Бевза* (Національний університет «Львівська політехніка») було присвячено вивченню літописних повідомлень про зодчество катедри у Холмі й зіставленню свідчень письмових джерел із результатами археологічних розвідок. Перспективність і важливість проведення подальших пошуків, на думку дослідника, беззаперечна, адже храм став родинною усипальницею Данила. Водночас доповідач висунув гіпотезу про можливе існування щонайменше двох великих релігійних споруд у межах стародавнього волинського міста.

Промову свого колеги фактично продовжив канд. архітект. наук *Юрій Лукомський* (Національний університет «Львівська політехніка», Інститут українознавства імені І.Крип'якевича НАН України). На підставі 10 розкопів, проведених у теперішній холмській базиліці Різдва Пресвятої Діви Марії, знайдено кладку брускової цегли XIII ст., яку можна пов'язати зі старим храмом, зведеним за князя Данила. Виявилося, що будівля храму скромніша, ніж сподівалися археологи, розміри її орієнтовно становлять 14х23 м. В обителі віднайдено поховання XIII–XIV ст., ідентифікувати які не вдалося, наявність горілого шару підтверджує літописну оповідь про пожежу у Холмі. Автор припустив, що катедра, імовірно, подібна до гродненського храму Св. Бориса та Гліба XII ст., про що з певною обережністю можна говорити на підставі спільних особливостей конструкції вівтаря й, зрештою, планування та масштабів.

Мікроскопічні та мікрохімічні результати аналізу археологічних матеріалів, зібраних при розкопках храму XIII ст. у Холмі, представив канд. іст. наук *Віктор Мельник* (Національний університет «Львівська політехніка»). Зокрема встановлено, що портал релігійної споруди було пофарбовано, прикрашено живописом, на деяких пробах виявлено залишки клею рослинного походження. Отримані висновки попередньо підтверджують слова літописця про багате оздоблення княжої катедри Пресвятої Богородиці. Доповідач підкреслив, що археологи не знайшли слідів фресок на стінах будівлі, відсутність розписів підкріплено й лабораторними дослідженнями.

Жваве обговорення викликала оригінальна концепція д-ра архітект. наук *Юрія Дибби* (Національний університет «Львівська політехніка»), покликана потрактувати обставини та причини створення відомої прикраси столиці Данила Романовича – холмського монумента «з орлом»¹. Розглянувши версії істориків і вдавшись до пошуку можливих аналогів загадкового «стовпа» на теренах Вірменії, Болгарії, Сербії, Туреччини, автор звернувся до невикористаних фольклорних джерел. Із літопису відомо, що «орел» стояв на «поприщі», яке в усній народній творчості трактувалося

¹ «[...] стоить же столпъ поприща отъ города каменъ, а на немъ орелъ каменъ изваянъ, высота же камени десяти локотъ, съ головами же и с подножья 12 локотъ» (див.: Галицько-Волинський літопис: Дослідження. Текст. Коментар / За ред. чл.-кор. НАН України М.Ф.Котляра. – К., 2002. – С.122).

також як «ристалище», тобто місце змагання, проведення лицарських турнірів тощо. Князь Данило після перемоги в битві під Ярославом 1245 р. одразу відбув до Холма, тому Ю.Диба поставив питання наступним чином: чи не був монумент «з орлом» пам'ятником зв'язі над ворогами?

Д-р іст. наук, проф. *Володимир Александрович* (Інститут українознавства імені І.Крип'якевича НАН України) окреслив проблему дослідження малярської спадщини княжого Холма в галицько-волинському та східнохристиянському контекстах. На думку доповідача, візантійська мистецька традиція поза межами імперії найперше поширилася на ближчі слов'янські землі Балкан. Проте елементи культурного спадку завдяки політичним та релігійним впливам утвердилися й на давньоукраїнських теренах. На підставі візуального ряду віднайдених ікон XII–XIV ст. дослідник переконливо показав існування сталого генетичного зв'язку між грецькими елітарними зразками, які опинилися в Галицько-Волинському князівстві, та новішим надбанням місцевих середньовічних майстрів.

Другу частину конференції відкрив виступ д-ра іст. наук, проф. *Леонтія Войтовича* (Львівський національний університет імені І.Франка, Інститут українознавства імені І.Крип'якевича НАН України), присвячений питанню так званої «подвійної» коронації Данила Романовича та пов'язаних із цим плутанин, відголоски якої досі трапляються на сторінках фахових видань. Історик указав, що повідомлення літописця, свідчення латиномовних «Житія папи Інокентія IV» авторства Ніколо де Кальві (помер 1273 р.) та «Рочника Красинських» беззаперечно вказують на прийняття руським володарем корони. Ця подія датується 1253-м роком. Водночас під впливом «Польської історії» Яна Длугоша (1415–1480 рр.) до наукового вжитку потрапила ще одна дата – 1246 р. Наприклад, Мацей Меховський (1457–1523 рр.), розвинувши думку свого попередника, дійшов висновку, що коронація 1253 р. – це, власне, відновлення монаршого титулу 1246 р., якого старший Романович нібито був позбавлений за відмову приймати церковну унію. Як переконливо встановив Л.Войтович, джерела Я.Длугоша невідомі, отже достовірність його версії вкрай сумнівна. Не виключено навіть, що польський пізньосередньовічний хроніст вигадав її на догоду політичній кон'юктурі XV ст.

Проблем церковно-організаційної діяльності Романовичів XIII – початку XIV ст. у своїй доповіді торкнувся канд. філос. наук *Іван Паславський* (Інститут українознавства імені І.Крип'якевича НАН України). Дослідник наголосив, що збільшення кількості нових єпархій на теренах Галицько-Волинської держави ще від середини XIII ст. було ознакою чіткого курсу місцевих володарів на утворення окремого релігійного центру – Галицької митрополії. Також доповідач звернув увагу на те, що потрапляння Турово-Пінської єпархії на початку XIV ст. під вплив новоствореного церковного осередку (про що збереглися відомості в документах канцелярії Царгородського патріархату) потребує подальших студій.

Д-р іст. наук *Ігор Скочиляс* (Український католицький університет, Львів) у ґрунтовному повідомленні охарактеризував значення для історичної науки «Рукопису» Лева Кишки (1663/1668–1728 рр.), на підставі якого вдалося частково відтворити перелік православних єпископів Київської митрополії в державі Данила Романовича. Фахівець довів історичність третини ієрархів (шести з дев'ятнадцяти), яких у своєму творі згадав автор XVIII ст., адже інформація про них підтверджується також літописними матеріалами та сфрагістичними пам'ятками. Проте для визнання достовірності відомостей про решту високопоставлених кліриків необхідні додаткові пошуки, що, однак, не применшує наукової вартості «Рукопису».

Східному прикордонню Волинського князівства та проблемам Болохівської землі свій виступ присвятив д-р іст. наук *Святослав Терський* (Національний університет «Львівська політехніка»). Доповідач визначив, що претензії Романовичів на вказану територію були пов'язані з етнічним складом місцевого населення, серед якого значну частину становили нащадки лучан та лендзян. С.Терський підкреслив, що, на жаль, археологічні розкопки в поселеннях болохівців проводяться не надто активно, хоча через існування тут у минулому значної кількості міст і містечок дослідження мали б дати вагомий матеріал для майбутніх ширших синтезів.

Згадку про руського короля та його доньку на сторінках маловідомої «Всесвітньої хроніки» віденського містянина Янса Енікеля (помер після 1302 р.) представив канд. іст. наук *Ілля Паршин* (Інститут українознавства імені І.Крип'якевича НАН України). Велика середньовічна поема має небагато спільного з історією й у науковій літературі сприймається як зібрання казок і легенд. Водночас, як вважає дослідник, ідея зробити героями однієї байки саме русів була пов'язана з активною австрійською політикою Романовичів.

Елементи ідеології галицького боярства на підставі билини про Дюка Степановича висвітлив канд. іст. наук *Ярослав Книш* (Інститут українознавства імені І.Крип'якевича НАН України). Історик підкреслив, що в переказі окрім опису багатств Галича відсутні відомості про місцевого князя. Цей факт, а також зневага головного героя оповіді до занепалого у XIII ст. Києва цілком вкладається до світогляду тогочасної прикарпатської еліти. На північ Русі билина потрапила через відхід туди частини галицького боярства.

У рамках роботи конференції відбувалися плідні дискусії. Розширені тексти доповідей плануються опублікувати в окремому збірнику.